

Древен Рим

Древен Рим (на [латински](#): *Roma antiqua*) е една от основните [цивилизации](#) в Древния свят и [античността](#), получила своето название от главния си град (Roma), наречен на свой ред на легендарния си основател — Ромул. Тя се е простирала в [Европа](#), [Северна Африка](#), и [Близкия Изток](#), първата от които е основана на [Апенинския полуостров](#). Древен Рим обозначава цивилизация, която започнала своето развитие като малка земеделска общност, обитаваща [Апенинския полуостров](#) през 9 век пр.н.е. и с течение на времето прераснала в огромна империя, разпростираща се върху целия [средиземноморски район](#).

В периода от [753 г. пр.н.е.](#) (годината на основаването на държавата) до разпадането ѝ през [476 г. от н.е.](#), в следствие на вътрешна нестабилност, външни нападения и др., римската държава претърпява (за 12 века) три последователни етапа на развитие - [Римско царство](#), [Римска република](#) и [Римска империя](#), и преминава през форми на [управление](#), вариращи от монархия до олигархична република ^[1] и до автократична империя.

Римската империя при управлението на император [Траян](#)

По време на съществуването ѝ, благодарение на успешна военна и дипломатическа политика, римляните контролират цяла [Западна Европа](#), както и областите около [Средиземно море](#) и някои части около [Черно море](#). Римляните се гордеят с това, че знаят своята история още от *основаването на града* или [ab urbe condita](#); легендата разказва, че Вечният град е основан от [Ромул](#).

След разделянето на Римската империя на Западна и Източна, и последвания упадък на Западната (Към 5 в. империята навлязла в период на силен упадък, подложена на нападения от навлизащи в римските граници [варварски народи](#),

западната част се разпаднала на няколко независими кралства.), [Византийската империя](#) продължава своето съществуване още 10 века — до 1453 (Източната част, със столица [Константинопол](#) преживяла тежката криза и продължила своето съществуване под името [Византия](#). Хилядолетие по-късно последните останки от Византия били завладени от разрастващата се [Османска империя](#)).

Макар, че когато се говори за история на Древен Рим се маркира именно периода от създаването на Рим до разпадането на Западната империя, тоест става дума за период от 1200 г., много често в историята на Римската империя бива включена и историята на Византийската империя, която дори според някои е неин "легален наследник". Съществуващата дискусия по тази тема е свързана със степента на приемственост от Византийската империя на характерните за Рим държавност, управление, култура, език, религия, нрави, общество и т.н., но у нас е по-скоро прието историята на Древен Рим да се разглежда отделно от тази на Византийската империя.

Заедно с [Древна Елада](#), римската цивилизация попада в периода на Класическата Античност. Тъкмо това обяснява и високото ниво на приемственост между двете култури. Тази на Древен Рим е силно повлияна от гръцката в много отношения. Древноримското общество търпи силно развитие в областта на [правото](#), военното дело, [изкуството](#), литературата, [архитектурата](#), [технологиите](#), [езиците](#), което само по себе си бележи огромен принос към културата на целия Западен свят.

Легендата

Според легендата Рим е основан през 753 г. пр.н.е. от [Ромул и Рем](#), които са отгледани от вълчица.

Според [легендата](#) Рим е основан на 21 април 753 г. пр.н.е. от братята близнаци Ромул и Рем, произлизащи от [троянския](#) принц [Еней](#) ^[2], които са били и внуци на латинския цар [Нумитор](#) от [Алба Лонга](#). Царят е бил изхвърлен от трона от жестокия си брат [Амулий](#), докато в същото време неговата дъщеря (на Нумитор), [Рея Силвия](#), е

родила.^{[3][4]} Рея Силвия е била [весталка](#) и е била прелъстена от бог [Марс](#), заради което близнаците са с наполовина божествен произход.

Амулий, новият цар на Алба Лонга, се страхувал, че Ромул и Рем могат да си върнат трона и за това е заръчал те да бъдат удавени.^[4] Но вълчица (според други източници — съпруга на овчар) ги спасила и отгледала, и когато те порастват достатъчно си връщат трона на Нумитор в Алба Лонга.^{[5][6]}

Близнаците след това основали техен собствен град, но Ромул убил Рем в спор кой от тях двамата да управлява като цар на Рим; макар че според други източници кавгата е била за това кой да даде името си на града.^[7] В крайна сметка Ромул дава името на града.^[8] Тъй като Рим е бил изоставен от жени, според легендата латините поканили [сабините](#) на фестивал и откраднали техните неженени девиси, което довело до интеграция на латините и сабините.^[9]

Градът Рим израснал от заселванията около брод на река [Тибър](#) - търговски и транспортен кръстопът. Според археологически данни Рим е вероятно основан някъде около 8 век пр.н.е., макар че е възможно да е съществувал още през 10 век пр.н.е., когато вероятно е бил обитаван от [латинско племе](#) на върха на [Палатинския хълм](#).^{[10][11]}

[Етруските](#), които по-рано населявали северната част на [Етрурия](#), изглежда са били установили политически контрол в региона през късния 7 век пр.н.е., формирайки аристократичен и монархически елит. Етруските загубват своето надмощие през късния 6 век пр.н.е. и в този момент оригиналните латински и сабински племена установяват отново своето управление, създавайки [републиката](#), която е поставяла много по-сериозни ограничения върху възможността на управляващите да упражняват власт.^[12]

Римската традиция, както и археологическите доказателства, сочат за комплекс, който е бил част от [Римския форум](#), и който е бил седалището на властта на римския цар, там също е положено началото на религиозен център. [Нума Помпилий](#) става вторият цар на Рим, наследявайки [Ромул](#). Той започва най-големите строителни проекти в Рим, начело с царския палат в Регия и комплекса на [Весталките](#).

Републиката

Според традицията и по-късни автори като [Ливий](#) Римската република е установена около 509 г. пр.н.е., когато последният от [Седемте царе на Рим](#), [Тарквиний Горди](#), е свален от власт и е установена система, базирана на годишно избирани [магистрати](#) и различни представителни събрания^[13]. Конституцията е установила серия

от проверки и баланси, както и [разделение на властите](#). Най-важните магистрати били двамата [консула](#), които заедно упражнявали изпълнителна власт като *imperium* (ролята на военното командване на държавата).^[14] Консулите е трябвало да работят със [Сената](#), който първоначално бил консултативен съвет на благородниците или [патрициите](#), но по-късно се разраства по големина и власт.^[15]

Други магистрати в Републиката са [преторите](#), [едилите](#) и [квесторите](#).^[16] Първоначално магистратурите са можели да бъдат заемани само от патриции, но по-късно стават достъпни и за [плебеите](#).^[17] Гласуващите събрания в Републиката включват [центуриатно](#) събрание (*comitia centuriata*), което е гласувало по въпроси, свързани с войната и мира, и е избирало мъже за най-важните постове, както и племенно събрание (*comitia tributa*), което е взимало решения за по-маловажните постове.^[18]

Римляните постепенно подчинили другите народи от италианския полуостров, включително [етруските](#).^[19] Последната заплаха за [хегемонията](#) на римляните се появява, когато Таранто, основна [гръцка](#) колония спечелва помощта на [Пир от Епир](#) през 281 г. пр.н.е., но тази кампания се проваля също както и други.^{[20][21]} Римляните подсигурили техните завоевания, като основали [римски колонии](#) в стратегически райони и така установявали контрол над тях.^[22] През втората половина на 3 век пр.н.е. Рим се сблъсква с [Картаген](#) в първата от трите [Пунически войни](#). Тези войни довели до първите презморски завоевания за Рим — на Сицилия и Испания — и възходът на Рим като значителна имперска сила.^{[23][24]} След като побеждават [древногръцкото царство Македония](#) и Селевкидското царство през 2 век пр.н.е. римляните се превърнали в доминираща нация в [Средиземноморието](#).^{[25][26]}

В средата на 1 век пр.н.е. трима мъже - [Юлий Цезар](#), [Помпей](#) и [Крас](#) - формирали таен пакт, [Първи триумвират](#), да контролират Републиката. След [завоеванието на Галия](#) от Цезар, пререкание между Цезар и Сената довело до [гражданска война](#), при която Помпей предвождал силите на Сената. Цезар излязал победител и е бил направен [Римски диктатор](#).^[33]

През 44 г. пр.н.е. Цезар е убит от сенаторите, които се противопоставяли на неговото встъпване в абсолютна власт и искали да възвърнат конституционното управление, но след това [Втори триумвират](#), състоящ се от посоченият наследник на Цезар [Октавиан](#) и неговите поддръжници [Марк Антоний](#) и [Лепид](#) взимат властта.^{[34][35]} Въпреки това този алианс скоро залязал в нова борба за доминация. Лепид е изпратен в

изгнание и когато Октавиан побеждава Антоний и Клеопатра в [Битка при Акциум](#) през 31 г. пр.н.е. той става неоспоримият владетел на Рим.^[36]

Римска империя

След като победил враговете си Октавиан приел името *Август* и си приписал абсолютна власт, запазвайки само претенция за републиканска форма на управление.^[37] Неговият посочен наследник, [Тиберий](#), успява да вземе властта без сериозна опозиция, установявайки [Юлиево-Клавдиева династия](#), която продължила до смъртта на [Нерон](#) през 68 г.^[38] Териториалната експанзия на това, което днес е познато като Римска империя продължило и държавата останала стабилна^[39] въпреки серията от императори, които най-често са смятани като покварени и корумпирани (например [Калигула](#) според някои е бил луд и [Нерон](#) е имал репутацията на притежаващ жестокост и на притежаващ по-сериозен интерес от личните си дела, отколкото от въпросите на държавата^[40])

Тяхното управление е последвано от [Флавиева династия](#)^[41]. По време на управлението на [Петимата добри императори](#) (96–180), империята достигнала своя териториален, икономически и културен [зенит](#).^[42] Държавата била стабилна едновременно от вътрешни и външни заплахи и Империята просперирала по време на [Pax Romana](#) (римския мир).^{[43][44]} Със завоеването на [Дакия](#) по време на управлението на [Траян](#) империята достигнала своя пик на териториална експанзия; властта на Рим сега се разпростира на 2.5 милиона квадратни мили (6.5 милиона кв.км)^[45]. Антониновата епидемия, която се разпространила из империята през 165-180 г. убила вероятно около 5 милиона души.^[46]

Периодът между 193 и 235 е бил доминиран от [Династията на Северите](#) и се е сблъскала с няколко некомпетентни управника, като [Елагабал](#)^[47]. Това и увеличаващото се влияние на армията на имперското наследяване води до дълъг период на империален колапс и външни инвазии, известни като [Криза на 3 век](#)^{[48][49]} Кризата била преустановена от по-компетентното управление на [Диоклециан](#), който през 293 разделя империята на източна и западна половина, управлявани от [тетрархия](#) от двама съ-императори и техните младши колеги.^[50]

Различните съ-управници на империята се състезавали и борили за надмощие повече от половин век. На 11 май 330 г. император Константин I решително създава [Византия](#) като столица на Римската империя и я преименува на [Константинопол](#).^[51] Империята е била перманентно разделена на Източна римска империя (по-късно известна като [Византийска империя](#)) и [Западна римска империя](#) през 395.^[52]

Западната империя е била непрестанно тормозена от [варварски](#) инвазии и постепенния [упадък на Западната империя](#) продължил през вековете.^[53] През 4 век миграцията на запад на [хуните](#), накарала [вестготите](#) да търсят убежище по границите на Римската империя.^[54] През 410 вестготите под ръководството на [Аларих I](#) разграбили Рим.^[55]

[Вандалите](#) нахлуват в Римската провинция Галия, Испания и в Северна Африка и през 455 г. плячкосват Рим.^[56] На 4 септември 476 г. германския вожд [Одоакър](#) изтласква последния римски император на запад [Ромул Августул](#) да абдикира.^[57] Така приключва продължилото 1200 години управление на Рим на Запад.^[58]

Култура

Родният език на римляните е латинският – италиански език, чиято граматика не разчита силно на словореда, а предава значение чрез система от приставки и наставки, които се добавят към граматическата основа. [Латинската азбука](#) се основава на етруската такава, която пък сама по себе си произлиза от [гръцката](#). Въпреки че достигналата до нас древноримска литература е написана почти изцяло на класически латински (изкуствен, силно стилизиран и изтънчен литературен език от 1в. пр. н.е.), в Римската империя всъщност бил разпространен [простонароден латински](#). Граматически и лексикално последният се различавал съществено от класическия, най-вече в произношението.

Докато латинския бил основния писмен език в Римската империя, елитните кръгове на обществото били високо образовани и владеели отлично гръцкия, тъй като голяма част от изучаваната от римляните литература била написана на гръцки. В източната половина от Римската империя, която впоследствие станала Византия, латинския така и не успял да измести гръцкия.

Експанзията на Римската империя довела до разпространението на латинския в Европа и с течение на времето простонародния латински претърпял развитие и се формирали множество диалекти, от които впоследствие възникнали езиците от [романската езикова група](#).